

ti inovativno otvaranje pitanja. Uočljiviji je nedostatak knjige eksplicitnije izvođenje posljedica njezine središnje poruke. Bila bi uvjerljivija kad bismo doznali što Zapad može učiniti kako bi zaštitio svoje interese i vrijednosti uz prihvaćanje rasta ostalih aktera, s obzirom na to da otvorena konfrontacija ubrzava pad bivših centara moći. To pitanje knjiga ostavlja otvorenim za interpretaciju, iako ono upravo vapi za mogućim odgovorima.

*Josip Lučev
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Prikaz

Helen Thompson
**Disorder: Hard Times in the
21st Century**

Oxford University Press, Oxford, 2022., 384 str.

Posljednja dva desetljeća obilježena su nizom globalnih kriza, čineći ono što povjesničar Adam Tooze naziva “polikrizom”. Teroristički napadi na New York i Washington 11. rujna 2001., američka invazija na Irak 2003., globalna financijska kriza 2008./2009., Arapsko proljeće 2011., sirijski građanski rat, *brex*it i izbor Donalda Trumpa 2016., pandemija COVID-19 2020. te ruska agresija na Ukrajinu 2022. događaji su koji zajedno ukazuju na krhkost globalnog poretka i njegovu osjet-

ljivost na višestruke izazove. Međutim, postoji li međusobna povezanost svih tih događaja opće krize 21. stoljeća? Upravo na to pitanje autorica Helen Thompson, profesorica političke ekonomije s Cambridgea, daje odgovor u knjizi *Disorder: Hard Times in the 21st Century (Nered: Teška vremena u 21. stoljeću)*. U seciranju te kompleksne problematike središnje mjesto analize kao temeljni uzrok polikrize zauzimaju fosilna goriva – posebice nafta i prirodni plin. Autorica se nadovezuje na radove znanstvenika poput Matthewa Hubera i Amitava Ghosha, koji su istaknuli značajno mjesto potrošnje fosilnih goriva u drugoj polovici 20. stoljeća te implikacije energetske potrošnje na političku i ekološku stabilnost svijeta. Studija polazi od pretpostavke da neumoljiva potraga za energetske resursima nije samo oblikovala geopolitičke odnose već je također pridonijela inherentnim sukobima unutar zapadnog liberalnog i kapitalističkog društva država.

Knjiga je podijeljena u tri tematske cjeline: “geopolitika”, “globalna ekonomija” i “politika demokracija”. Prvi dio razmatra proturječne pozicije velikih sila u poslijeratnom naftnom poretku. Kulminaciju geopolitičke krize, te ujedno svojevrstan početak oblikovanja suvremenih energetsko-geopolitičkih konstelacija, predstavlja Sueska kriza 1956. Taj događaj primorao je Europu da preispita svoju energetske sigurnost. No nakon naftnih šokova sedamdesetih godina 20. stoljeća Europa svoj oslonac definitivno pronalazi u sovjetskoj, kasnije ruskoj opskrbi energijom. Do početka 21. stoljeća Europa je u potpunosti ovisna o ruskoj energiji, posebice prirodnom plinu, pri čemu je Njemačka

imala ključnu financijsku ulogu u orijentaciji Europske unije prema istoku. S druge strane, energetska politika SAD-a suočena s vlastitom geopolitičkom dramom na Bliskom istoku – koja kulminira okupacijom Iraka 2003. – ne samo da u konačnici doživljava poraz nego i postaje irelevantnom. Naime, “revolucijom škriļjevca”, odnosno porastom domaće proizvodnje nafte i plina nakon 2010. SAD postaje energetski neovisan. Ipak, riječ je o geopolitičkom šoku, jer je s jedne strane višedesetljetna ovisnost SAD-a o Bliskom istoku postala opterećenje kojega se je teško, ako ne i nemoguće potpuno osloboditi. S druge strane pojačava se rivalstvo s Rusijom za pristup europskom energetskom tržištu. Situaciju dodatno kompliciraju klimatske promjene, otvarajući još jedno bojište: rivalstvo Kine i SAD-a oko Europe, koja – predana zelenoj tranziciji – sve više ovisi o uvozu kritičnih minerala i čistih tehnologija iz Kine.

Drugi dio knjige posvećen je strukturnoj krizi globalnih financija, uvelike određenoj energetskom geopolitikom. Odluka američkog predsjednika Nixona da napusti Bretton-Woodski sporazum 1971., s porastom trgovine dolarima na eurodolarskim tržištima nakon naftnih šokova narednih godina, učvrstila je poziciju dolara kao svjetske rezervne valute i ojačala SAD u ulozi “zajmodavca iz krajnje nužde” putem alata za likvidnost Federalnih rezervi (FED). Unatoč prividnoj stabilnosti financijskog sustava pod vodstvom SAD-a, odnosno šefa FED-a Bernankea, Thomson ističe kako je cijeli sustav počivao na krhkim temeljima. Međuovisnost kineske potrošnje dolara i američke potrošnje kineske robe počivala je isključivo na pretpostavci trajno niske cijene nafte. Budući da “oslo-

bođenje” nafte okupacijom Iraka nije dalo očekivane rezultate, nestabilnost tog poretka postaje očita skokom cijena 2008. Odgovor FED-a bilo je povećanje kamatnih stopa, čime se ubrzava kolaps tržišta nekretnina i izbija globalna financijska kriza. Nakon prevladavanja krize 2008./2009. FED je održao stabilnost nultim kamatnim stopama, dok je porast proizvodnje škriļjevca u SAD-u osigurao jeftinu energiju. Međutim, Thompson uočava kako čak i male prilagodbe kamatnih stopa FED-a prožimaju globalnu ekonomiju, čime američka središnja banka *de facto* oblikuje novi globalni poredak na svoju sliku i priliku, čineći ga nesigurnijim i nepredvidljivijim.

U trećem dijelu Thompson analizu proširuje na krizu demokratskog upravljanja, koja je izravno uzrokovana geopolitičkim i ekonomskim preokretima od Drugog svjetskog rata do danas. Autorica tvrdi da je erozija ekonomskih standarda, potaknuta globalizacijom i financijalizacijom tržišta, potkopala društveni ugovor između građana i vlasti, ubrzavajući političku polarizaciju i populističku reakciju. Thompson pojašnjava kako britanski referendum o *brexitu* i izbor Donalda Trumpa 2016. simboliziraju oživljavanje nacionalističkih i reakcionarnih sentimenata kao posljedicu erozije povjerenja u demokratske institucije. Riječ je o nemogućnosti prilagodbe tradicionalnog razumijevanja i predodžbe demokracije globaliziranom ekonomskom sustavu, koji uslijed promjenjivih globalnih paradigmi generira duboke ideološke podjele i rasap društvene kohezije.

Vrijednost je ove knjige u tome što nadilazi analitičke okvire pojedinačnih kriza i osvjetljuje njihovu međupovezanost. Autorica naglašava važnost usvajanja ho-

lističkog pristupa razumijevanju suvremenih globalnih izazova i suočavanju s njima. Potraga za energetsom sigurnošću, upravljanje globalnim financijskim sustavom i izazovi demokratskom tipu društvenog uređenja inherentno su isprepleteni. Tako polikriza koja oblikuje odnose u svijetu posljednje desetljeće i pol dobiva jedinstven smisljeni narativ. Knjiga objašnjava kako nasljeđe prošlih geopolitičkih rivalstava, kao što je američko-sovjetsko rivalstvo za energetske resurse tijekom Hladnog rata, nastavlja oblikovati suvremenu dinamiku moći koja se izravno odražava na stabilnost Europske unije. Thompson ističe i trajno nasljeđe financijske deregulacije i dominaciju američkog dolara u oblikovanju financijskog poretka nakon krize 2008./2009. Konačno, naglašava izazove koje donosi erozija nacionalnog suvereniteta pred transnacionalnim ekonomskim silama, kao što je pokazala

borba Europske unije u kontekstu *brevi-ta* da pomiri različite nacionalne interese. Knjiga svakako ima i manjkavosti. Holistički pristup kao takav uvijek pati od suviše pojednostavljenih teza. Kompleksnost energetske geopolitike, globalne ekonomije i demokracije ne može se svesti na nekoliko jednostavnih pretpostavki, čime se autorica (kako je pokazalo već nekoliko recenzija) izlaže oštroj kritici stručnjaka, posebice u području globalne ekonomije. Drugo, knjiga obrađuje jedan problem iz tri različite perspektive, pa dolazi do čestog ponavljanja jednih te istih objašnjenja određenih događaja i procesa. Neovisno o tome autorica je dala uvjerljivu dijagnozu trenutačne krize međunarodnog poretka u studiji koja nedvosmisleno poručuje da se ni geopolitika, ni globalna ekonomija, ni demokracija, bilo u kratkoročnoj bilo u dugoročnoj perspektivi, ne mogu misliti bez poznavanja politike upravljanja energetikom i resursima.

Petar Popović
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu